

עניני מוקצה #1 - הקדמה

1. רמב"ם הלכות שבת פרק כד

הלכה יב- אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול, ומפני מה נגעו באיסור זה, אמרו ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהיה הילוךך בשבת כהילוךך בחול ולא שיחת השבת כשיחת החול שנאמר ודבר דבר קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו ויבוא להגביה ולתקן כלים מפונה לפינה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהן שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו ונמצא שלא שבת ובטל הטעם שנאמר בתורה +דברים ה'+ למען ינוח

הלכה יג- ועוד כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה, ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלין כל ימיהן כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהן הן שובתים ממלאכה ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שביתה הניכרת, לפיכך שביתה מדברים אלו היא שביתה השווה בכל אדם, ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול, ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים הצריך להם כמו שיתבאר. +/השגת הראב"ד/ ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול ואסרו שלא יטלטל אלא הכלים הצריך להם כמו שיתבאר. א"א עוד אמרו (שבת קכד) אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא, ועוד אמרו (שם /שבת/ קכג) בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו שאמרו שלשה כלים קטנים נטלים על השלחן, נמצא כי מפני היוב הוצאה אסרו בטלטול מה שאסרו שהוא גדר להוצאה.

2. מגיד משנה הלכות שבת פרק כד הלכה יב

[יב] אסרו חכמים לטלטל וכו'. רבינו כתב בכאן טעמים נכונים מאד באיסור הטלטול ולא נזכרו בגמרא ובהשגות הזכיר הר"א ז"ל טעם אחר שהוא מפני גדר הוצאה כמ"ש בגמרא (שבת קכ"ד): בכל הכלים אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא בתמיה ולא הזכיר רבינו טעם זה לפי שאע"פ שבתחלה נאסר הטלטול מפני גדר הוצאה בימי נחמיה בן חכליה שלא היו נזהרין בהוצאה אח"כ התיירו קצת כלים כמוזכר בגמרא (שם קכ"ג): ונאסרו השאר מפני הטעמים שכתב רבינו. ומ"ש אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא רצו לומר כי סבה ראשונה לאיסור הטלטול מפני גדר הוצאה ואף על פי שבטל הטעם לא בטלה גזרה, ואפשר שרבינו הזכיר טעמים אלו שחדש הוא ז"ל ולא לומר שאין שם טעם אחר וזה נראה יותר:

3. ערוך השולחן אורח חיים הלכות שבת סימן שח

היי"ד - דהנה כבר בארנו בריש סי' רמ"ג דשבותי שבת אינן דומות לכל איסורי דרבנן והם כמדאורייתא ודבר זה ביאר לנו הרמב"ם בריש פכ"א שכתב נאנו. גונו חזק בהמיה סעבת אפילו דברים שאינם מלאכה חייב לשבות מהם ודברים הרבה הן שאסרו חכמים משום שבות ופי' המגיד משנה שהתורה מסרה לחכמים ע"ש ובמכילתא ובתורת כהנים ובספרי כמה פעמים נאמרה שבתון שבות ולעיל הסברנו הדבר בשם הרמב"ן ז"ל דא"א להיות כלל באופן אחר דאל"כ אין כאן שבת ושהנביאים הזהירו על השבותים וקראו לה חילול שבת ע"ש ובשעת מתן תורה צוה לנו משה רבינו לכל שבותי שבת ע"פ ד' והתורה כללה בלשון תשבות דבלא השבותים אין כאן שביתה כלל וכל דברי הרמב"ם בפרקים אלו נמשכים אחרי הקדמת דבריו שבריש פכ"א אלא שכך צוה לנו הקדוש ברוך הוא שאין אלו השבותים נכנסין במנין המלאכות ואין חייבין עליהן סקילה וחסאת אבל הקדוש ברוך הוא חייב אותנו לשמור כל השבותים כאשר הם אתנו היום:

סעיף ה- ולפ"ז גם איסורי מוקצות היו מאז שניתנה תורה והיה דינם אז כאחר שחזרו והתירו וחזרו והתירו וכדמפרש בגמ' שם שהתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו ולא מחמה לצל ודבר שמלאכתו להיתר אפילו מחמה לצל כמו שבידינו היום כמו שיתבאר בס"ד בסימנים אלו אך בימי נחמיה בן חכליה שהיו פרוצים בחילול שבתות מהזמן שהיו בבבל עמד הוא ועזרא וחגי זכריה ומלאכי ואנשי כנסת הגדולה וגזרו על דורם עוד חומרות ולא התירו רק ג' כלים ולא היתה גזירות קבועות לדורות וכ"כ מפורש רבותינו בעלי התוס' בב"ק [צ"ד: ד"ה בימי] שלא גזרו זה רק על דור זה ולכן אח"כ כשראו שחזרו להזהר בשבת התירו וחזרו והתירו עד שנשאר כפי הדינים הקודמים וכפי ההלכה אצלינו וזהו שביאר הרמב"ם ז"ל על טעמי המוקצה הקודמים והסביר בגודל תבונתו דאם אין מוקצה אין שביטה ובטלה מנוחת השבת וזה כלול הכל בתשבות האמורה בתורה וכמ"ש בריש פכ"א ופשיטא שגם להוצאה הוא גזר גדול כמבואר בגמ'.

4. רמב"ם הלכות שבת פרק כא הלכה א

נאמר בתורה + שמות כ"ג + תשבות אפילו מדברים שאינן מלאכה חייב לשבות מהן, ודברים הרבה הן שאסרו חכמים משום שבות, מהן דברים אסורים מפני שהן דומים למלאכות ומהן דברים אסורים גזרה שמה יבוא מהן איסור סקילה, ואלו הן.

5. רמב"ן ויקרא פרק כג פסוק כד

(כד) יהיה לכם שבתון - שיהיה יום שביטה לנוח בו. ואמרו רבותינו (שבת כד ב) שבתון עשה הוא. והנה העושה מלאכה ב"ט עובר בלאו ועשה, והשבות בו מקיים עשה. ועל דעתם, המועדות כולם הוקשו זה לזה, כי לא נאמר שבתון בחג המצות ולא בעצרת. ובמכילתא (בא ט) ראיתי בפרשת החדש, ושמרתם את היום הזה (שמות יב יז) למה נאמר, והלא כבר נאמר כל מלאכה לא יעשה בהם (שם פסוק טז), אין לי אלא דברים שהן משום מלאכה, דברים שהן משום שבות מנין, תלמוד לומר ושמרתם את היום הזה להביא דברים שהן משום שבות. יכול אף חולו של מועד יהא אסור משום שבות, והדין נותן, תלמוד לומר ביום הראשון שבתון (להלן כט לט). והנה ידרשו "שבתון" לשבות בו לגמרי אפילו מדברים שאינן מאבות מלאכות ותולדותיהן:

אבל לא נתברר לי זה, שאם תאמר שהוא אסמכתא מה טעם שיאמרו בלשון הזה, כי "שבות" בלשונם נאמר לעולם על של דבריהם, והאיך יתכן לומר דברים שהן אסורין משום שבות של דבריהם מנין שיהו אסורין מן הכתוב, ודרך האסמכתות לשנות שהם מן התורה לא שיאמרו דבר זה שהוא מדברי סופרים מנין מן התורה, אבל היה לו לומר דברים שאינן מלאכה מנין תלמוד לומר שבתון. ונראה לי שהמדרש הזה לומר שנצטוונו מן התורה להיות לנו מנוחה ב"ט אפילו מדברים שאינן מלאכה, לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החביות יין, ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום, ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו ב"ט ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר, ותהיה החנות פתוחה והחנותי מקיף והשלחנים על שלחנם והזהובים לפניהם, ויהיו הפועלים משכימין למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן, והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה, לכך אמרה תורה "שבתון" שיהיה יום שביטה ומנוחה לא יום טורח. וזהו פירוש טוב ויפה:

6. חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל סו סעיף א

ונראה לי להוסיף עוד טעם, שכיון שראו חכמים לאסור המוקצה מטעמים הנזכרים, סמכו דבריהם על פסוק [שם טז, ה] והכינו את אשר יביאו, דאיכא מאן דיליף בגמ' מפסוק זה דמוקצה הוא דאורייתא, כיון שלא היה מוכן מערב שבת, ולכן אף דלא קיימא לן הכי, מכל מקום סמך גדול סמכו על פסוק זה שלא לטלטל אלא מה שהוא מוכן מערב שבת או ממילא או שהכין במחשבה או במעשה בכל דבר לפי תשמישו, וזהו הטעם עצמו דאמרינן מגו דאתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא, דכיון דלא היה מוכן מערב שבת, נשאר באיסורו, ולכן חלקו חכמים בדבר ואסרו:

7. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ב עמוד ב

ומשום הכנה, וקסבר רבה: כל ביצה דמתילדא האידנא - מאתמול גמרה לה. ורבה לטעמיה, דאמר רבה: מאי דכתיב +שמות טז+ והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו - חול מוכן לשבת, וחול מוכן ליום טוב, ואין יום טוב מוכן לשבת, ואין שבת מוכנה ליום טוב.

8. רש"י מסכת ביצה דף ב עמוד ב

לטעמיה דאמר רבה - בפסחים (מז, ב), ויליף מהכא דמוקצה דאורייתא. והכינו - והזמין, כגון: מכאן אני אוכל למחר, דאי משום הכנה בידי, ולומר שיאפו ויבשלו מבעוד יום - בהדיא כתיב את אשר תאפו אפו, אלא הזמנה בפה קאמר, וכתיב ביום הששי וסתם ששי חול הוא, ואחשבה רחמנא לסעודת שבת שיזמיננה מבעוד יום, ובחול.

9. ערוך השולחן אורח חיים הלכות שבת סימן שח

סעיף ו- ודבר ידוע שבכל מס' שבת נחלקו ר' יהודה ור"ש במוקצה ונולד דר"י אוסר ור"ש מתיר ואיפסקא הלכתא כר"ש ולדעת הר"ף והרמב"ם ורוב הפוסקים גם בנולד קיי"ל כר"ש ולכן לא הזכיר הרמב"ם איסור נולד כלל בשבת..... אבל מטעם נולד לא היה אסור והיינו משום דקיי"ל כר"ש וכדאמרינן בשלהי שבת [קנ"ז]. דבכולי שבת הלכתא כר"ש ומיהו בנולד גמור והיינו דבר חדש שלא היה בעולם כל עיקר מודה ר"ש דאסור [תוספות עירובין מ"ו. ד"ה כל] וביצה חשבינן ישנה בעולם והיינו שהיתה במעי התרנגולת ועכשיו יצאה לחוץ וכן המשקין שהיו בלועים בפירות [כנלע"ד]:

סעיף ז- ואם תשאל כיון דקיי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה א"כ מהו זה דיני מוקצה שאסורים והתשובה על זה דודאי גם ר"ש מודה בהרבה מוקצות כמו מוקצה דבעלי חיים דאמרינן [מ"ה]: דגם ר"ש מודה שבחייה אסורין בטלטול וכן מוקצה דגרוגרות וצמוקים שהניחן לייבש ודחאן בידיים מודה [שם] וכן מוקצה דחסרון כיס מודה ר"ש [קנ"ז]. וכן דבר שמלאכתו לאיסור לטלטלו מחמה לצל בלי שום צורך מודה ר"ש שאסור [תוס' ל"ו ד"ה הא ר"ש] וכן דבר המסריח אפילו ר"ש מודה שאסור לטלטל [רש"י מ"ו. ד"ה אבל ע"ש] וכן כל דבר שאין תורת כלי עליו כלל כמו צרורות ועפר וכל כיוצא באלו מודה ר"ש [שם בגמ' דפריך אלא מעתה כל צרורות] כללו של דבר כל דבר שאינו ראוי לשבת כלל כמו בעלי חיים ומעות ונרות וכל מיני מתכיות שאינם כלים וכן מה שיחוס עליהן לבלי להשתמש בהם רק בדברי איסור המיוחדים להם כמו סכין של שחיטה ומסר הגדול וכיוצא בהם וזה נקרא מוקצה מחמת חסרון כיס וכן מוקצה דדחייה בידיים בכולהו מודה ר"ש:

סעיף ח- אלא מהו זה המוקצות שנחלקו בו ר"י ור"ש והלכה כר"ש זהו בדבר שראוי לתשמיש עתה אלא שיש עליו מוקצה בפועל או בשם כגון מוקצה מחמת מיאוס כמו נר של חרס שהדליקו בו בחול דהוא מאוס וכן מוקצה מחמת אוצר וכן דבר שמלאכתו לאיסור לעשות בו מלאכת היתר ואיפסקא הלכתא כר"ש דדבר

שמלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו או צורך מקומו ומה שאסור מחמה לצל משום דאין להאדם צורך בזה והוי כצורות ועפר אמנם יש היתר לזה אם ירצה להצילה מהפסד החמה יראה להשתמש בה איזה דבר כמו שיתבאר לפנינו בס"ד [והמג"א סק"ח הביא זה בשם הירושלמי ע"ש] וכן במוכן לאדם אי הוה מוכן לכלבים כגון בהמה בריאה או עוף שמתו בשבת דס"ל לר"י דמוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים דאקצי דעתיה מכלבים ור"ש ס"ל דמותר והלכתא כר"ש ויש שני מוקצות דר"ש מודה בהו במוקצה מחמת מצוה ובבסיס לדבר האסור והיינו הנר בשעה שדולק מפני שהכלי טפל להשלהבת בעודה בו [רש"י מ"ז. ד"ה לדבר] וזהו שאמרו בגמרא [מ"ה.] אין לך מוקצה לר"ש אלא שמן שבנר בשעה שהוא דולק הואיל והוקצה למצותו והוקצה לאיסורו כלומר שיש בו שני מוקצות מוקצה מחמת מצוה דנר שבת הוה מצוה ומוקצה מחמת איסורו והיינו שנעשה בסיס להשלהבת שהיא מוקצה גמורה ומזה למדנו כל מיני בסיס לדבר האסור כמו שיתבאר בס"ד:

10. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שח סעיף מב

דבר שהוא מוקצה מותר ליגע בו, ובלבד שלא יהא מנענע אפי' מקצתו

11. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שח סעיף ג

הגה: כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטולו, אבל בנגיעה בעלמא שאינו מנדנדו, שרי. ולכן מותר ליגע במנורה שבבית הכנסת שנרות דולקות עליו, או בתנור שדולק בו אש. וכן מותר ליקח דבר היתר המונח על דבר מוקצה (מרדכי פ' כל הכלים וריש ביצה ורבינו ירוחם ח"ג והמגיד פכ"ה ות"ה ס' ס"ז וכל בו סוף דיני שבת). וכן מותר לטלטל דבר מוקצה ע"י נפוח, דלא הוי טלטול אלא כלאחר יד, ולא מיקרי טלטול.

12. תרומת הדשן סימן סז

שאלה: שקין שיש בהן מעות מונחים בתיבה, שרי להניח עליהם חגורות או שאר חפצים שאינם מוקצים, וכן ליקח מעליהם או לאו?

תשובה: יראה דשרי, והכי מוכח בפ' כיצד משתתפין/ערובין פד ע"א/. דמוקי ליה התם בבור מליאה פירות של טבל דמוקצה הן, כדמפ' התם. ואפ"ה שרי לבני מרפסת להשתמש ע"ג הפירות שבתוך הבור, כדמוכח התם. וכעין זה מצאתי שהעתיק אחד מהגדולים משום ר"ם דמותר ליגע במעמד שלפני ארון הקודש, אפילו בשעת שהנרות דולקות עליו. דאע"פ שהוא תשמיש מוקצה אין אסור ליגע במוקצה, רק שלא יטלטל ע"כ. ולפי"ז צריך להתיישב שפיר בהא דמייתי אשירי פ"ק דביצה הירושלמי, דכופין כלי על ביצה שנולדה ביום טוב כדי שלא תשבר, וצריך ליזהר שלא יגע הכלי בביצה. ואמאי הא שרי ליגע במוקצה אפילו בידיים? ודוחק לומר כיון דביצה דבר המתגלגל הוא, אם היה הכלי נוגע בה א"א היה שלא יזיזה ממקומו. עיין במרדכי פ' במ"ט, דמחלק כה"ג לענין קנים, משום דמתנענעים/שמא צ"ל: דמתנענעים/. אלא נראה לחלק, דהתם כיון דהנחת הכלי על הביצה היא לצורך הביצה, הוי/שמא צ"ל: דהוי/ דבר המוקצה ולכך אסור ליגע בו. אבל בנ"ד, וכן הנהו דמייתי ראייה מינייהו, כולהו ההנחה והתשמיש אינו אלא לצורך דבר שאינו מוקצה, ולכך אפילו אי נגע ע"י הנחה במוקצה שרי, והכי חילקו התוספות פ' כירה בשם ר"י/שבת דף מג ע"ב ד"ה דכ"ע/, לענין טלטול מן הצד שמיה טלטול או לאו. וכן הוא שם באשירי ובמרדכי ע"ש.

13. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שי סעיף ו

כל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאסור הכלי בטלטול (כ) ונמצא מבטל כלי מהיכנו; (כא) אבל מותר לכפות עליו כלי, >ה< ובלבד (כב) ג שלא יגע בו.

14. ביאור הגר"א אורח חיים סימן שי סעיף ו

ובלבד. ירושלמי והביאו הרא"ש בפ"ק דיו"ט ועמ"א וכ"כ תה"ד ולמד מדברי תוס' שמחלקין בטלטול מן הצד כן וז"ש מ"א ועסי' שי"א ס"ח ואישתמיטתי' מ"ש בס' הקודם לזה מותר לסוך כו' והוא מתני' ערוכה שבת קנ"א ולא התירו במת דבר רק ככר ותינוק משום כבוד הבריות כמ"ש הר"ן ומזה המתני' נלמד היתר הנגיעה במוקצה ותה"ד דחק עצמו ללמוד מערובין פ"ד א' ולכן עלה בדעתו לחלק והעיקר כתי' המ"מ שלא ינענע הביצה וכמ"ש בסי' רס"ה ס"ג ואסור ליגע בנר כו' אף על פי כו' מ"מ אסו' פן כו':

15. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנא עמוד א

משנה. עושין כל צרכי המת: סכין ומדיחין אותו, ובלבד שלא יזיז בו אבר

16. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שח סעיף ד

כתבי הקודש ואוכלין, מותר לטלטלם אפי' שלא לצורך כלל

17. חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל סו סעיף ב

כל כתבי קודש ואוכלין ומשקין, אף על פי שיחדן לסחורה, כיון שהם לצורך שבת לא רצו לגזור, ולכן אפילו לא הזמין לא במחשבה ולא בדבור, מותר לטלטלן, שהם דברים שמצוה לעסוק בהם או להתענג. ואפילו שלא לצורך כלל אלא לפנותן ממקום למקום, מותר

18. משנה ברורה סימן שח ס"ק כג

כלל - וה"ה [כ] כוסות וקערות וצלוחיות וסכין שע"ג השלחן דתדירין בתשמיש לא חלה עלייהו תורת מוקצה כלל וכאוכלין וכתבי הקודש דמי וע"כ מותרין לטלטלן אפילו שלא לצורך כלל [כא] ויש מחמירין אפילו בכלים אלו:

סוגי מוקצות- כלי שמלאכתו לאיסור, חסרון כיס, גופו, איסור, מצוה, נולד, בסיס.